

Meesterpreek Piet van der Slikke
Rotterdam, 27 september 2016

Dames en heren,

Een preek vraagt eigenlijk om verdieping, om eigen ervaringen die betekenis kunnen hebben voor anderen, vooral in geestelijk zin. Ik heb er vandaag niet voor gekozen. Ik wil het graag over een onderwerp hebben dat elke dag in het nieuws is, dat mij fascineert en waar ik ook in mijn werk dagelijks mee te maken heb, en dat is Europa.

U zult wel denken, wat een zwaar onderwerp voor tussen de middag. Dat kan zijn maar zoals mevrouw Merkel onlangs zei, "The world finds itself in a critical condition!". En: "De EU verkeert in een een kritieke fase". Dat klinkt niet best en daarom kunnen we er best een paar minuten aan besteden.

De Rotterdammer Erasmus schreef een paar aardige zinnen over Europa en nationalisme: "De Engelsen verachten de Fransen om geen andere reden dan, omdat ze Fransen zijn. Men heeft een hekel aan de Schotten, omdat ze Schotten zijn. De Duitser ligt overhoop met de Fransman en alle twee bestrijden ze de Spanjaard. Wat kan er slechter zijn dan volken die elkaar bestrijden alleen omdat ze andere namen hebben? Er zijn zoveel zaken die hen tot elkaar zouden moeten brengen". Europa dus. Sombere zinnen van Easmus, het is hopelijk iets beter geworden sedertdien. Maar toch, wat is er over van het ideaal van een gemeenschappelijk Europa, een ideaal dat inhoudt dat we samenwerken, waarbij we conflicten oplossen door het maken van deals of door een stelsel van rechtsregels? Zien we alleen nog maar ploeterende politici die de boel bij elkaar proberen te houden of schijnt er nog ergens een warme gloed van een ideaal?

Dames en heren, laten we eens een gedachten experiment doen: verplaats u zelf 20 jaar in de toekomst en kijk terug naar vandaag: zou u dan terugblikkend een kiem van ontbinding van Europa herkennen? Een terugkeer naar nationale staten? En verdere fragmentatie, chaos, conflict, een Nexit? Of...ziet u aan de horizon een hervormd en verbeterd Europa ontstaan, hortend en stortend vooruit, vrij en sociaal, een voorloper op het gebied van mensenrechten en good governance? Wat ziet u eigenlijk terugkijkend uit de toekomst?

Ik ben 60 jaar oud en heb 60 jaar net als alle na-oorlogse (West-)Europeanen voorspoed en vrede gekend. De eerste 25 jaar van mijn leven heb ik in de stad Groningen gewoond en gestudeerd. Inmiddels werk ik bijna 30 jaar in Rotterdam.

Als Groninger is het bijna onvermijdelijk dat iemand in je omgeving een keer zegt: "...zij in het Westen bepalen alles". Daarmee wordt dan bedoeld Den Haag of Amsterdam waar volgens Groningers alles wordt bepaald over hun hoofden heen en waar met hen geen rekening wordt gehouden. Een gevoel van machteloos te zijn. Nu helemaal herkenbaar door de problemen

veroorzaakt door de gaswinning. Misschien was dit de eerste keer dat ik onbewust met een soort tribalisme in aanraking kwam, een expressie van het “wij tegen hen” gevoel.

Mijn vader, die als medisch hoogleraar aan de universiteit van Groningen werkte, moest vaak naar Den Haag (“Ze komen nooit hierheen”, mopperde hij, ze vinden Groningen “te ver”). In Den Haag op één of andere ministerie moest over financiering worden gesproken en vaak kwam hij dan 's avonds thuis, licht geagiteerd, stoom afblazend over de “Leidse kliek” die Groningse plannen blokkeerde om “vriendjes” te bevoordelen. Ik kon natuurlijk als jongetje niet beoordelen of het klopte wat mijn vader zei of dat het perceptie was, slachtoffer gedrag. In elk geval zijn dit soort psychologische mechanismen diep geworteld en vaak overal gelijk.

Ons kantoor in Spanje staat in Barcelona, de meeste medewerkers zijn Catalanen en hoewel Spanje ons werkterrein is en iedereen dus de hele dag in aanraking komt met Spanjaarden of Basken, zijn er medewerkers gepassioneerd voorstander van een onafhankelijk Catalonië en is de weerzin tegen “Madrid” groot, het wordt haast gezien als de bron van alle kwaad. Catalanen vinden dat zij het geld verdienen dat elders in Spanje wordt verbrast met frivoliteiten. Ik herinner me een Catalaan die de flamenco belachelijk maakte, als iets typisch voor luie, niet-serieuze (Zuid-) Spanjaarden.

Bij ons in Nederland zijn dit soort tribale uitingen mild, meer een beetje gesputter, elders in Europa zijn tribale expressies serieuzer en krachtiger.

In de huidige tijd zijn er velen die een grote weerzin hebben tegen Brussel en alles waar het voor staat. Politieke partijen hebben inmiddels zelfs uittreding uit de EU als hoofdpunt in hun partijprogramma opgenomen. De Engelsen treden als eerste uit. Dit sentiment is lange tijd ondenkbaar geweest. Rond mijn geboortjaar werden de eerste stappen voor Europese samenwerking gezet. Er golden twee hoofddoelstellingen: het verankeren van veiligheid en behoud en bevorderen van welvaart. Verzoening ook, vooral tussen Duitsland en Frankrijk. Europa was als project onomstreden, iedereen wilde erbij horen. Een ideaal dat met horten en stoten werd gerealiseerd. Vóór de val van de muur voortgestuurd door de Koude Oorlog, daarna (na de Duitse hereniging), vooral op basis van de Franse wens het grotere en machtigere Duitsland in te kapselen. Maar ook om de Oost-Europeanen eindelijk deel te laten nemen aan een betere toekomst. Europa leek onstuitbaar: nieuwe landen traden toe, het werkterrein werd breder en breder.... Tot de financiële crisis van 2008. Fundamentele verschillen traden aan het licht met name tussen Noord- en Zuid Europa. U kent het Griekse drama. Inmiddels zijn ook breukjes zichtbaar tussen West- en Oost Europa.

Dit is misschien het moment om kort mijn eigen ervaringen met Europa delen. De laatste 20 jaar heb ik al mijn energie gestopt in het opbouwen van IMCD, een bedrijf dat speciale chemische producten verkoopt die worden gebruikt in talloze toepassingen. Ik wil het hier niet over IMCD hebben behalve dat ik nooit de verleiding kan weerstaan te zeggen dat de chemische industrie in al zijn aspecten een bijzondere en belangrijke industrie is. Wellicht minder sexy dan Facebook en Google, maar wel belangrijker. Ik weet dat chemie soms schade heeft berokkend, maar meestal niet en ze is essentieel voor onze welvaart en gezondheid. Een modern leven zonder chemische industrie is niet mogelijk. Zoals gezegd, dit is niet mijn thema, maar fijn dat ik het even kan zeggen.

Toen ik 20 jaar geleden begon, was IMCD actief in de Benelux en Frankrijk. Gaandeweg zijn we gaan uitbreiden en nu is het bedrijf in 40 landen actief waaronder in heel Europa met eigen vestigingen.

De omzet bedraagt een kleine € 2 miljard. De belangrijkste markten zijn, u raadt het al, Duitsland, Frankrijk, Italië en de UK. Wat zijn mijn ervaringen geweest? Op het persoonlijke vlak heeft het me verrijkt, die blootstelling aan andere Europese culturen; het biedt de mogelijkheid naar je zelf en je eigen land te kijken door een andere lens, een Franse of Poolse of Zweedse of wat dan ook. Het vergroot het inzicht in de goede en minder goede eigenschappen van je eigen land, je leert ook dat clichés over landen meestal niet kloppen en soms wel. Je leert dat niet alleen jouw weg de enige weg naar Rome is, je begrijpt de emotie van de ander beter en de noodzaak daarmee rekening te houden. Één keer per jaar komt ons internationale management bij elkaar, zo'n 30 mannen en vrouwen uit vele verschillende landen. Ik kijk er altijd met trots naar: net als een goede mix tussen mannen en vrouwen je als organisatie sterker maakt, geldt dat ook voor diversiteit in nationaliteiten. Het is ook gewoon leuker, minder saai, het leidt tot meer creativiteit en dus uiteindelijk tot betere prestaties.

Persoonlijk en zakelijk zijn de ervaringen met Europa dus fantastisch; kijk je met een macro bril, dan is de oorspronkelijke doelstelling het behouden en vergroting van welvaart, zeker gelukt, het vrije verkeer van goederen is een zegen evenals uniforme Europese wetgeving omtrent tal van zaken. Het vrije verkeer van personen heeft ook geholpen: talloze medewerkers van ons bedrijf hebben voor kortere of langere tijd elders kunnen werken of ervaringen kunnen opdoen. Denkt u eens in dat je niet meer vrij door Europa kunt reizen of je kunt vestigen, dat je visa moet aanvragen of niet kunt studeren waar je wilt. Dat zou toch een ramp zijn? De Engelsen zullen dat nu gaan ondervinden en jonge Engelsen begrijpen dit heel goed. En de grootste partij in de peilingen in Nederland heeft gesloten grenzen als doel in z'n programma staan!

Voor een soepel economisch verkeer is de gemeenschappelijke markt onontbeerlijk en hangt de Europese welvaart (en zeker de Nederlandse) af van vrije markten. Toch blijkt dit voor veel mensen niet een argument dat overtuigend genoeg is om de EU in stand te houden. Zie Brexit, zie Wilders, zie Le Pen. De argumenten tegen, wisselen van links tot rechts en zijn meestal "feitenvrij". Het ideaal is verbleekt, van de kaart geveegd. Het filosofische tij is gekeerd, de tegenstanders hebben de wind mee, er wordt gesmaald over de EU, argumenten vóór worden niet serieus genomen, klinken vaak ook hulpeloos en defensief. Het is super interessant om te zien hoe een groots idee dat 40-50 jaar universeel gesteund en bewonderd werd, nu vaak belachelijk wordt gemaakt en nauwelijks verdedigd. Terwijl iedereen reist en digitaal met elkaar verbonden is, willen velen terugkruipen in hun eigen hol.

Maar hoe zit het dan met de tweede pijler die ooit ten grondslag lag aan de Europese samenwerking: het verankeren van de veiligheid?

Laten we dit eens kort bekijken en daarom wil ik u meenemen naar 1910. In 1910 bruisde Europa, de economie bloeide, er werd technische vooruitgang geboekt, steden als Londen, Parijs en Berlijn waren de culturele centra van de wereld. Niemand kon aan Europa tippen, iedereen bewonderde Europa, Europa was voorbeeld en maat der dingen. Dat was in 1910. Er heerste een ongebreidelde optimisme. Geen vuiltje aan de lucht. En toch....4 jaar later was het oorlog en ruim 30 jaar daarna was Europa verwoest, 100 miljoen Europeanen omgekomen of vermoord, straatarm, moreel op de bodem. Aan 500 jaar leiderschap was een einde gekomen. Europa's lot lag voortaan in handen van de Verenigde Staten en de Sovjet Unie. Hoe kon dit gebeuren, vragen we ons nog steeds af. Mensen zijn agressieve wezens, het conflict is nooit ver weg. Daarin hebben we geen vooruitgang geboekt. En op die puinhopen van de 20ste eeuw, is de Europese samenwerking geboren, in feite met het doel,

conflict beheersing; voortaan proberen we het gezamenlijk te rooien, niet als Duitsland of Frankrijk, maar als Europa, niet als land maar als collectief. Eigenlijk is het een poging tot broederschap. Snijdt deze ratio vóór Europa nu ook nog hout?

Vele tegenstanders zeggen van niet; onzin zeggen ze, bangmakerij, een gewapend conflict in Europa is ondenkbaar geworden. We zijn de oorlog voorbij, zeggen ze. We willen ons land terug, wordt er geroepen. Wat dat betekent weet ik niet. En gemakshalve wordt de oorlog in Joegoslavië vergeten en ook de huidige conflicten aan de randen van Europa. Wat is eigenlijk het alternatief van tegenstanders van Europese samenwerking? Moeilijk te zeggen, vrees ik. De Brexit aanhangers weten het niet, niemand had of heeft een coherent plan. Stelt u zich eens een Europa voor waar we weer allemaal op nationaal niveau opereren. De handel wordt bemoeilijkt, de veiligheid verminderd, conflicten nemen toe, oude en nieuwe allianties zullen worden gevormd en uiteindelijk zullen velen zich moeten richten naar het grootste land in de EU en dat is Duitsland. Waartegen zich dan weer allianties zullen vormen. Kortom we zijn terug van waar we kwamen, 60,70,80 jaar geleden.

Maar, zult u misschien zeggen, Europa werkt toch ook niet goed? Er heerst verdeelheid, het beeld van die eindeloos ploeterende politici is niet erg opwekkend, de Euro lijkt te mislukken. Er zijn serieuze denkers over Europa die menen dat de huidige structuur en met name de Euro de oorzaak kan en zal zijn van ernstige conflicten en dat het daarom beter is de EU in de huidige vorm te beëindigen. Zou het kunnen zijn dat men te ver is gegaan in de verwezenlijking van het Europese ideaal? Is het kaput? Is de viervoudige crisis: over immigranten, grenzen, Brexit en monetaire unie, gewoon teveel? Graaft iedereen zich weer in in een defensief nationalisme? Het lijkt er wel een beetje op. Het is praktisch onmogelijk aan het worden voor politici om hun nek uit te steken voor Europa; afstraffing volgt dan bij de eerstvolgende verkiezingen. Er heerst weer een 'tribaal' instinct onder een belangrijk deel van de Europeanen.

Zonder twijfel moet er dan ook aan Europa gesleuteld worden, dat zal leiderschap vereisen en óf het gaat lukken met 27 landen is de vraag. Misschien hebben teveel mensen "het geloof" verloren. Ik las vorige week in de NRC een bespreking van een boek van de Israelische historicus Yuval Harari. Hij betoogt dat wij mensen samenwerken om doelen na te streven op basis van gemeenschappelijke ficties. Dat klinkt ingewikkeld, maar wat hij zegt is dat samenwerking voor een groot gemeenschappelijk doel alleen plaats vindt als voldoende mensen in dat doel "gelooven". Als voorbeeld wordt genoemd het communisme dat bijna 100 jaar lang, zoals Harari zegt, "bergen heeft verzet en massa's geïnspireerd". In de jaren 80 was het ineens voorbij. De mensen geloofden er niet meer in, schrijft hij. Het geloof! Het geloof in een gemeenschappelijk ideaal. Wordt het toch nog een preek. Bestaat dat geloof in het ideaal van Europese samenwerking en integratie nog? De "founding fathers" hadden verzoening, nooit meer oorlog en opbouw van welvaart voor ogen als groot ideaal. Er zijn sindsdien bergen verzet in Europa; in het verleden zijn economisch achtergebleven landen als Spanje, Portugal of Ierland door Europa tot welvaart gebracht, hetzelfde geldt voor steun aan arme regio's, nu helpen we massaal Oost-Europa; wetenschappelijk onderzoek dat over landsgrenzen heen wordt gestimuleerd, de internationale rechtsorde en mensenrechten die worden bevorderd. Europa is een baken van verlichting in deze wereld. Zonder twijfel zijn we het dichtst bij het ideaal van de Franse resolutie van vrijheid, gelijkheid van broederschap gekomen. Dat inspireert mij en het lijkt er dus op dat ik een gelovige ben. De vraag is, loopt de kerk van Europese gelovigen leeg? Is de European Dream voorbij? Zoals voor elk geloof geldt, kan je niet-gelovigen niet met één zwiep weer tot gelovigen maken. Het gaat om innerlijke overtuiging, de overtuiging dat wij allen beter af zijn

wanneer we als Europeanen gezamenlijk optreden, psychologisch omdat we daardoor tribalisme en bijbehorende conflicten dempen, economisch omdat we dan op gelijke hoogte met de US en China kunnen verkeren en veel beter onze normen en de welvaart van alle Europeanen kunnen bevorderen en tenslotte, omdat we waarschijnlijk niet lang meer op een koopje onder de Amerikaanse veiligheidsparaplu kunnen schuilen en we alleen gezamenlijk onze “way of life” kunnen en moeten verdedigen.

Ik keer terug naar Groningen. Je zult nooit kunnen voorkomen dat Groningers of Limburgers of Friezen mopperen over “zij in het Westen”. Maar het geloof in het Koninkrijk zullen ze niet snel verliezen. Geldt dat voor Europa ook? Dat is wat u zich moet afvragen in de komende jaren, met in het achterhoofd dat jongetje of meisje in Groningen of Leiden of waar dan ook, die ook graag 60 jaar en langer vreedzaam en welvarend in het mooiste continent ter wereld wil doorbrengen!!